

Çağdaş Kur'an Tefsiri

Kur'an-ı Azimüşşan, bütün zamanlarda gelip geçen nev-i beşerin tabakalarına, milletlerine ve fertlerine hitaben Arş-ı aladan irad edilen İlahi ve şümüllü bir nutuk ve umumi, Rabbani bir hitabe olduğu gibi; bilinmesi, bir ferdin veya küçük bir cemaatin iktidarından hariç olan ve bilhassa bu zamanda, dünya maddiyatına ait pek çok fenleri ve ilimleri camidir. Bu itibarla, zamanca, mekanca, ihtisasca daire-i ihatası pek dar olan bir ferdin fehminden ve karihasından çıkan bir tefsir, bihakkın Kur'an-ı Azimüşşana tefsir olamaz. Çünkü, Kur'an'ın hitabına muhatap olan milletlerin, insanların ahval-i ruhiyelerine ve maddiyatlarına, cami bulunduğu ince fenlere, ilimlere bir fert, vakıf ve sahib-i ihtisas olamaz ki, ona göre bir tefsir yapabilsin. Hem bir ferdin mesleği ve meşrebi taassuptan hali olamaz ki, hakaik-i Kur'aniyeyi görsün, bitarafane beyan etsin. Hem bir ferdin fehminden çıkan bir dava, kendisine has olup, başkası o davanın kabulüne davet edilemez-meğer ki bir nevi icmaın tasdikine mazhar ola.

Binaenaleyh, Kur'an'ın ince manalarının ve tefsirlerde dağınık bir surette bulunan mehasininin ve zamanın tecrübesiyle fennin keşfi sayesinde tecelli eden hakikatlerinin tesbitiyle, herbiri birkaç fende mütehasıs olmak üzere muhakkıkın-ı ulemadan yüksek bir heyetin tetkikatıyla, tahkikatıyla bir tefsirin yapılması lazımdır. Nitekim, kanuni hükümlerin tanzim ve ittıradı, bir ferdin fikrinden değil, yüksek bir heyetin nazar-ı dikkat ve tetkikatından geçmesi lazımdır ki, umumi bir emniyeti ve cumhur-u nasın itimadını kazanmak üzere millete karşı bir kefalet-i zimniye husule gelsin ve icma-ı millet, hücceti elde edebilsin.

Evet, Kur'an-ı Azimüşşanın müfessiri, yüksek bir deha sahibi ve nafiz bir içtihadı malik ve bir velayet-i kamileyi haiz bir zat olmalıdır. Bilhassa bu zamanlarda, bu şartlar ancak yüksek ve azim bir heyetin tesanüdüyle ve o heyetin telahuk-u efkarından ve ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmesinden ve hürriyet-i fikirlerinden ve taassuplarından azade olursak tam ihlaslarından doğan dahi bir şahs-ı manevide bulunur. İşte, Kur'an'ı ancak böyle bir şahs-ı manevi tefsir edebilir.

Çünkü "Cüzde bulunmayan, küllde bulunur" kaidesine binaen, her fertte bulunmayan bu gibi şartlar, heyette bulunur.

İşarat-ül İ'caz, S. 7-8

Efkâr-ı umumiye bir tefsir-i Kur'ân istiyor. Evet, her zamanın bir hükmü var. Zaman dahi bir müfessirdir. Ahval ve vukuat ise, bir keşşaftır. Efkâr-ı âmmeye hocalık edecek, yine efkâr-ı âmme-i ilmiyedir. Bu sırta binaen ve istinaden isterim ki: Müfessir-i azîm olan zamanın taht-ı riyasetinde, herbiri bir fende mütehasıs, muhakkıkîn-i ulemadan müntehap bir meclis-i meb'usan-ı ilmiye teşkiliyle, meşveretle bir tefsiri telif etmekle sair tefasirdeki münkasım olan mehasin ve kemâlâtı mühezzebe ve müzehhebe olarak cem etmelidirler.

Muhakemat, S. 29

20.07.2000 tarihli Sabah gazetesinde Diyanetin yeni Kur'an tefsirine dair teşebbüsü sürmanşetten verildi. Haberde yedi kişilik resmi komisyonun çalışmalarına başladığı, ayrıca birçok bilim dalından katılacak uzmanların katkılarıyla tefsir hazırlanacağı belirtiliyordu.

Böyle bir girişimin iki açıdan ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Bunlardan birincisi, haberde verilen "resmi Kur'an tefsiri" ifadesinin teda i ettirdiği, geçmişteki dinde reform tartışmalarına benzer bir girişim olma endişesidir. Bilindiği gibi, 28 Şubat sürecinde namaz, ezan ve başörtüsü gibi temel İslamî konularda ehl-i imanı rencide edici bazı girişimler olmuştu. Böyle bir teşebbüsün de bu bağlamda bir çalışma olmaması rezervimizi ifade etmek isteriz.

İkinci nokta, bir tefsirin nasıl yapılması gerektiği sorusudur. Biz bu metinde, Risale-i Nur'da bu soruya verilen cevabın temel unsurlarını sunmaya çalışacağız. Said Nursi yaşadığımız yüzyılın ilk çeyreğinde yazdığı İsharatü'l-İ'caz adlı eserinde çağdaş Kur'an tefsirinin nasıl yapılması gerektiğine dair yaklaşımlarını yazmıştı. Ayrıca Muhakemat, Mektubat ve diğer eserlerinde de bu görüşünü detaylandıran bilgiler vermişti.

Tefsir, bir heyet tarafından hazırlanmalı

Kur'an-ı Kerim, bütün zamanlara hitap eden, bütün ilimleri cami bir semavi kitap olduğundan, tefsirini hazırlamak da o ölçüde zordur. Kur'an'ın tefsirini yazabilmek için gerekli temel şartlardan birisi, bir kişinin tefsir hazırlamasının mümkün olmadığıdır. Çünkü bir insanın bütün zamanların, bütün yerlerin özelliklerini bilmesi ve bütün ilimlerde uzman olması mümkün değildir. Bugüne uygun bir tefsir hazırlanabilmesi için, Kur'an'ın hitabına muhatap bütün insanlığın ruhi yapılarının, kültürlerinin, sosyolojik ve ekonomik yapılarının bilinmesi gerektiği gibi, üzerinde yaşanan varlık alemine dair bütün fen bilimlerinin de bilinmesi gerekir. Ayrıca, tek bir kişinin sübjektivizmden tamamen elini çekerek, çevresinden etkilenmemesi mümkün değildir. Bütün bu nedenlerden dolayı tefsir, yukarıda ifade ettiğimiz alanlarda uzman kişilerden oluşan bir heyet tarafından hazırlanmalıdır.

Tefsirin heyet tarafından hazırlanmasının bir faydası da, İslami toplumun bu tefsiri kabul etmesini, benimsemesini kolaylaştıracak olmasıdır. Toplumun güvenini kazanmış vâkıf insanların hazırladığı bir tefsirin, "icmain tasdikine" mazhar olması daha kolaydır. Kur'an'ın her bir ayeti birçok fenni ilgilendiren hakikatleri mündemiç olması itibarıyla, her bir ayetin tefsirinde, o ayetin anlamca müdahil bulunduğu bütün bilim dallarıyla ilgili uzmanların bulunması, Kur'an'ın hakikatlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu konuda, Bediüzzaman Tefsir-i Beyzavi'den bir örnek verir: Beyzavi tefsirinde Kehf Suresinde, "iki dağ arasında" mealindeki ibare, "Ermeni ve Azerbaycan dağlarının arasında" şeklinde yorumlanır. Halbuki böyle bir anlam çıkarmak tamamen yanlış bir tevildir. Kur'an'daki bilginin genel bir ifade olmasına karşılık böyle bir anlam çıkarılması, müfessirin bilgi eksikliğinden kaynaklanır. Bu durum, Kur'an tefsirinin bütün ilimlerin mütehassıslarından oluşan bir heyet tarafından yapılması zarureti ortaya çıkarır. (Muhakemat, 36)

Bu heyetin oluşturulmasında sadece bilimsel sıfat yada dindeki takva ölçü alınmayacaktır. Heyetin şahs-ı manevisinin, aşağıda belirtilecek niteliklerde olması gerekmektedir.

Tefsir heyeti: "Dahi bir şahs-ı manevi"

Öncelikle şunu tekrarlayalım. "Cüzde bulunmayan, külde bulunur." hakikati gereğince heyet çalışmasında bir kişinin eksiğini diğeri ikmal edeceğinden yüksek değerlere sahip bir şahs-ı manevi oluşacaktır. Bu şahs-ı manevinin özellikleri şunlar olmalıdır:

I- "Yüksek bir deha sahibi" olmalıdır. Heyet, sahip olduğu meziyetler ölçüsünde Kur'anî hakikatleri tesbit edebilecektir.

II- "Nafiz bir içtihadı malik" olmalıdır. Naklin ve varlığın esrarına nüfuz edebilmek, o bilimlerdeki derinlikle doğrudan bağlantılıdır.

III- "Velayet-i kamileyi haiz" olmalıdır. Heyetin şahs-ı manevisi dini yaşamada velayet derecesinde hassas olmalıdır.

IV- Ayrıca bu büyük heyet, dayanışma içinde çalışmalı, ruhi bir bütünlük sağlamalıdır.

V- Hakikat “telahuk-u efkar”dan tevellüd edeceğinden, heyet hiçbir baskı altında kalmadan çalışmalarını sürdürmelidir. Farklı fikirlere değer verilmelidir. İlmî istibdattan kaçınılmalıdır.

Heyet bir kişinin yada zümrenin baskısını omuzlarında hissetmemelidir.

VI- Kişiler “taassuplarından azade” olmalıdır. Varsa kişisel takıntılar, heyetin şahs-ı manevi havuzunda eritilmelidir.

VII- Kur’an tefsiri gibi bir iş, hiçbir dünyevî menfaat için yapılmamalıdır. Ancak rıza-yı ilahi için, ihlasla yapılmalıdır.

Tefsir yazılırken nelere dikkat edilmelidir?

Geçmiş müfessirler, istemeden de olsa, bazı hatalara düşmüşler ya da yanlış anlaşılımlardır. Bunların giderilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Müfessirleri değişik şekillerde etkileyerek, tefsirlere giren bazı motifler İslam’ın özüne uymamaktadır. Tefsirler bu akıldışı yaklaşımlardan temizlenmelidir. Bediüzzaman Said Nursi’nin eserlerinin muhtelif yerlerinde belirttiği bu hususlar şunlardır:

Akıl ve nakil ilişkisi

İnsanı eşref-i mahlukat derecesine çıkaran vasfı, hiç şüphesiz aklıdır. İnsanın bu özelliği, Kur’an’a ve varlığa bakılırken ihmal edilmemelidir. Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde, “bakmazlar mı?”, “Onlar hiç düşünmezler mi?”, “Hâlâ düşünmez misiniz?”, “Düşününüz!”, “Akıllarını kullanırlar”, “Akıl etmezler” gibi birçok ikaz insanı, aklını kullanarak hakikate ulaşmaya davet ediyor. (Muhakemat, 43) Öyle ise aklın önplanda olduğu bu zamanda, taassuba imkan verecek yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Bu noktada tefsirin önemli bir ilkesi olan, “Akıl ve nakil tearuz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl âkıl olsa gerektir.” (Muhakemat, 21) argümanı dikkatlerden uzak tutulmamalı, bu konuda ifrat ve tefritten kaçınılmalıdır.

Antik Yunan’ın etkisi

İslam tarihinde özellikle Abbasiler döneminde eski Yunan’a ait eserler tercüme edildi. Bu tercüme, Müslümanlar tarafından yeniden şerh ve izah edilince Eski Yunan’a ait birçok hurafat tefsirlerin içine girdi. “Pek çok esatir ve hurafatın menbaından çıkan o hikmet, bir derece müteaffine olduğundan, sâfiye olan efkâr-ı Arabın içlerine tedâhül ettiğiinden, bir derece efkârları karıştırdığı gibi, tahkikten taklide yol açtı.” (Muhakemat, 27) Eskiden yazılmış tefsirlerde nasıl ki, Antik Yunan etkisi vardı ise; bugün yazılacak tefsirlere de Batı Modernleşmesinin düşünce kodlarının girme ihtimali mevcuttur. Öyle ise, bu noktada daha dikkatli olunmalıdır.

İsrailiyat

İlk zamanlarda Müslüman olan Hıristiyan ve Yahudiler eski dinlerinin bazı yanlış itikatlarını İslam’a taşımışlardır. Bunlar da bazı tefsirlere yansımıştır. “Kur’an’ı tefsir edecek, yine Kur’an ve hadis-i sahihtir. Yoksa ahkâmı mensuh olduğu gibi kasası dahi muharefe olan İncil ve Tevrat değildir.” (Muhakemat, 26) diyen Said Nursi bu etkiye dikkat çeker. Kaynağını dinden almayan israiliyat, ilk zamanlarda dilden dile dolaşan menkıbe ve şiir gibi görünmüşse de zamanla dinin özündenmiş gibi algılanmaya başlanmıştır. Bu sonuç özellikle Arapların içerisinde itibar sahibi kişilerin Müslüman olması ile ortaya çıkmıştır.

“Mübalağa zemm-i zımnidir”

Kur’an’ın mesajını topluma yanlış yansıtma tehlikesi taşıyan bir husus da mübalağa etmektir. Mübalağa, hayal ile hakikati birbirine karıştırmak olduğundan, hakikatin değerini anlaşılmasız kılarak, küçültüyor. Terğib ve Terhib (şevklendirme, ümitlendirme ve fazla korkutma) ile ilahi emirleri olduğundan önemsiz ya da çok aşırı önemli gibi göstermek, insanların dini yanlış tanımlarına sebep oluyor. Gıybeti katil ile kıyaslamak veya ayakta bevletmeyi zina derecesinde göstermek veya bir dirhem tasadduku hacca bedel tutmak gibi dengesiz mukayeseler, katil ve zinayı tahfif, haccın kıymetini tenzil ediyorlar.

“Mecaz ilmin elinden cehlin eline düşse...”

Kur'an'ı anlamada mecaz önemli bir dürbündür. Fakat "mecaz, ilmin elinden cehlin eline düşse, hakikate inkılap eder, hurafata kapı açar." Bundan dolayı geçmiş müfessirlerin düştüğü hataya düşülmemeli, ayrıca okuyucuyu yanıltıcı mecazlardan kaçınılmalıdır. Yani delil müddeadan daha hafi olmamalı. "Muhakkikin şe'ni, gavvas olmak, zamanın tesiratından tecerrüt etmek, mazinin a'makına girmek, mantığın terazisiyle tartmak, her şeyin menbainı bulmaktır." (Muhakemat, 32) İbn Abbas'dan ravi, "Arz, Sevr ve Hût üzerindedir" hadisi bu bağlamda ele alınabilir. Bediüzzaman bu hadisin, cehlin elinde yanlış anlaşıldığını ifade eder. Çünkü, Hût ile kastedilen, balıkçılık; Sevr ile kastedilen ise imaret ve ziraattir. Bu hakikate ulaşamayan ve "muhakkik" olmayan insanlar, Hz. Peygamberin bu sözünü yanlış anlamışlar, ayrıca bu akıl dışı yorumla dini lekedar etmişlerdir.

Sonuç

Bütün bunlar gösteriyor ki, bir kişinin her alanda uzman olması mümkün olmadığından hata yapma ihtimalleri daha yüksektir. Bu çerçeveden bakılırsa Diyanet İşleri Başkanlığı—baştaki rezervlerimizi gözardı etmemek şartıyla—iyi bir trend yakalamıştır. Tefsir, Kelâm, Fıkıh, Fizik, Kimya, Biyoloji, Genetik, Coğrafya, Tarih, Sosyoloji, Astronomi, Matematik vs. gibi bilimlerin uzmanlarının da katılacağı heyetlerle Kur'an'ın daha yalın mesajına ulaşmak mümkün olabilecektir. Burada bir noktaya daha dikkat çekmek isteriz. Bu bağlamda hazırlanacak bir tefsir, Risale-i Nur'un bugünün insanlarına sunduğu bakış açısını kullanacağından, bir anlamda Risale-i Nur Külliyyatının da şerh ve izahı niteliği taşıyacaktır. Yani Risale-i Nur'da Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına dair, verilen ipuçları uzmanlarınca daha detaylı bir şekilde ele alınmış olacaktır.

Bu girişime teenni ve takdirle bakıyoruz. Said Nursi'nin tavsiyelerine zahiren uygun gibi görünen bu çabada, endişelerimizin haklılık kazanmamasını ümit ediyoruz. Ayrıca yukarıdaki vasıfları taşıyan heyetler tarafından, "icmain tasdikine mazhar" tefsirlerin hazırlanması her açıdan takdirle karşılanacak bir durumdur.